

УДК 130.2:327

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2026-1-4>**Стовпець Олександр Васильович**

доктор філософських наук, професор,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0001-8001-4223

Стовпець Василь Григорович

кандидат філологічних наук, професор,
професор кафедри національного та міжнародного права,
директор Центру освітніх послуг
Одеського національного морського університету
вул. Мечникова, 34, Одеса, Україна
orcid.org/0000-0002-2354-2852

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ: ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ ТА ІНСТРУМЕНТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність дослідження. Важливість осмислення еволюції зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки на Близькому Сході (у період з середини ХХ століття до сучасності) зумовлена незмінною високою значущістю регіону в системі міжнародних відносин, а також трансформацією глобального балансу сил і поглибленням нестабільності в умовах зростання ролі недержавних акторів та кризи традиційних механізмів регулювання. *Метою дослідження* є виявлення закономірностей зміни стратегічних пріоритетів США на Близькому Сході та ключових факторів, що визначають трансформацію американської політики в регіоні. *Методологічну основу дослідження* становлять системний підхід, діалектичний метод, порівняльно-історичний метод, структурно-функціональний підхід, які дозволяють розглянути американську політику на Близькому Сході як динамічну та багаторівневу систему, що розвивається під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. *Результати дослідження* дозволяють виявити основні етапи розвитку цієї політики: період холодної війни, що характеризується стратегією стримування; постбіполярний етап із посиленням регіонального домінування США; етап «війни з тероризмом», пов'язаний з інтервенціонізмом та спробами трансформації близькосхідних політичних режимів; сучасний період, що відрізняється переходом до моделі селективного залучення. Особлива увага приділяється аналізу поворотних подій, включаючи регіональні війни, політичні кризи та міжнародні угоди, які справили істотний вплив на зміну американської стратегії. Показано, що політика США має нелінійний та адаптивний характер, поєднуючи елементи силового тиску, дипломатії та економічного впливу. У результаті дослідження робиться висновок про те, що еволюція американської політики на Близькому Сході відображає ширші процеси трансформації міжнародної системи. При цьому виявляється стійка закономірність: спроби зменшення залученості США до регіону регулярно змінюються фазами активного втручання в умовах загострення криз, що свідчить про структурну залежність американської стратегії від динаміки регіональної нестабільності.

Ключові слова: США, Близький Схід, глобальні та регіональні інтереси, безпека, геополітична логіка.

Вступ. Актуальність цього дослідження зумовлена зростаючою суперечливістю геополітики в умовах трансформації міжнародної системи та перегляду ролі провідних держав у регіональних конфліктах. Близький Схід протягом другої половини ХХ – першої чверті ХХІ століття залишається одним із ключових просторів геополітичної конкуренції, де перетинаються інтереси глобальних і регіональних акторів. У цьому контексті політика Сполучених Штатів Америки зберігає особливе значення як один із визначальних чинників формування регіонального порядку, від конфігурації якого залежать глобальні інтереси різних сучасних полюсів сили.

Еволюція американської стратегії на Близькому Сході демонструє складний і неоднорідний характер: від політики стримування в період холодної війни до інтервенціонізму на початку ХХІ століття, та подальшого переходу до моделі обмеженого залучення. При цьому кожна фаза супроводжувалася не тільки зміною інструментів впливу, а й переоцінкою стратегічних пріоритетів, включаючи енергетичну безпеку, боротьбу із тероризмом та підтримку регіонального балансу сил, в цілому лояльного до США та решти Західного світу.

Особливої актуальності дослідженню додає поточний стан розвитку міжнародних відносин, що характеризується зростанням нестабільності, посиленням ролі недержавних акторів та ослабленням інституційних механізмів врегулювання конфліктів. Події останніх двох десятиліть, включаючи політичні та міграційні кризи, збройні конфлікти та невдалі спроби дипломатичного врегулювання, і, звичайно ж, нинішня війна в Ірані, свідчать про те, що політика США в регіоні продовжує залишатися ключовим фактором як стабілізації, так і дестабілізації.

Предметом нашого дослідження є еволюція стратегічних підходів, інструментів та пріоритетів американської політики в регіоні в період від середини ХХ століття до сьогодення.

Метою даної статті є виявлення закономірностей зміни стратегічних пріоритетів США на Близькому Сході та ключових факторів, що визначають трансформацію американської політики в регіоні.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу нашої статті становлять системний підхід, діалектичний метод, порівняльно-історичний метод та структурно-функціональний підхід, котрі дають змогу розглянути американську політику на Близькому Сході як динамічну та багаторівневу систему, яка розвивається під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Результати. Щоб більш системно зрозуміти геополітичний контекст, коротко розглянемо поворотні події та кризи, які визначали траєкторію американської політики протягом останніх 70 років. Кожна з цих подій виступала своєрідною точкою біфуркації, після якої відбувалося коригування стратегічних орієнтирів США. Ми обмежимося в даній статті розглядом періоду з середини 1950-х років до початку 2026 року.

Першою такою ключовою подією в близькосхідному регіоні можна назвати Суецьку кризу 1956 року, підсумком якої (у контексті досліджуваної тематики) стало утвердження США як самостійного центру сили в регіоні. Суецька криза була зумовлена поєднанням геополітичних, економічних та постколоніальних чинників. Націоналізація Суецького каналу Єгиптом цілком вкладалася в логіку баасизму [1]. У результаті проєгипетської позиції США та СРСР військовий успіх коаліції Великої Британії, Франції та Ізраїлю виявився політично неспроможним. У підсумку Суецька криза стала ключовою поворотною точкою, що ознаменувала кінець класичної колоніальної епохи на Близькому Сході та перехід геополітичного лідерства до наддержав. Єгипет зберіг контроль над Суецьким каналом, Британія та Франція втратили позиції провідних колоніальних держав. І це стало початком нової фази регіональної політики, в якій США почали відігравати домінуючу роль.

Посилення ролі США маніфестувалося у т.зв. «Доктрині Ейзенхауера» 1957 року [2], згідно з якою будь-яка близькосхідна країна може звернутися до США за економічною або воєнною допомогою, якщо вона зазнає військової агресії з боку іншої держави. Під час Ліванської кризи 1958 року зусилля США дійсно відіграли миротворчу роль та пом'якшили кризу.

Шестиденна війна (1967) призвела до зміцнення стратегічного союзу США з Ізраїлем [3]. Підсумком війни стала вирішальна військова перемога Ізраїлю та значне тимчасове розширення його території, зокрема, встановлення контролю над стратегічно важливими районами (Синайський півострів, Голанські висоти, Східний Єрусалим, Західний берег ріки Йордан). Посилення геополітичної ролі Ізраїлю, зміцнення його союзу зі США та серйозна поразка арабських держав призвели до зростання реваншистських настроїв в арабському світі. Це сприяло формуванню довгострокових осередків напруженості, включаючи палестинську проблему [4; 5].

Нафтова криза 1973 року стала ще одним ключовим моментом у визначенні подальшої політики США на Близькому Сході, пов'язаним з усвідомленням критичної ролі енергетичного чинника для економіки індустріально розвинених країн. «Нафтове ембарго» (1973–1974) було спричинене поєднанням політичних та економічних факторів. У «Війні Судного дня» в жовтні 1973 року США знову підтримали Ізраїль, і це викликало нове загострення у відносинах між Заходом та арабським світом. У відповідь арабськими країнами-експортерами нафти було прийнято рішення використовувати енергоресурси як інструмент політичного тиску.

Сформована ситуація посилила залежність Ізраїлю від США та виявила справжні масштаби залежності економіки розвинених країн від цін на нафту. У промислово розвинених країнах зростання цін на нафту спричинило економічну кризу [6]. Разом з тим нафтова криза на Близькому Сході сприяла збільшенню експорту нафти з Радянського Союзу. Після кризи, у 1975 році, було створено Стратегічний нафтовий резерв США. Одним із наслідків енергетичної кризи 1973 року стала інтенсифікація наукових досліджень у галузі енергоефективності та енергозбереження, а також розвиток технологій відновлюваної енергії в індустріально розвинених країнах.

Посередницька роль США позитивно проявилася у 1978–1979 роках у Кемп-Девідських угодах про мир між Ізраїлем та Єгиптом (останній при цьому повернув собі втрачений раніше Синайський півострів). Угоди стали можливими внаслідок того, що в листопаді 1977 року відбувся історичний візит Анвара Садата до Ізраїлю, де він виступив перед Кнесетом у Єрусалимі, таким чином визнавши за єврейською державою право на існування. У якості свідка та гаранта виконання договору виступив президент США Джиммі Картер, що послужило юридичним обґрунтуванням особливої ролі США в умиротворенні регіону.

Іншим важливим наслідком Кемп-Девідських угод стало визнання сторонами резолюції Ради Безпеки ООН № 242 від 22 листопада 1967 р. [7], у частині, присвяченій Західному берегу та сектору Газа, що передбачала виведення ізраїльських збройних сил з територій, окупованих під час Шестиденної війни. За палестинцями визнавалося право самостійно обирати для себе подальшу форму управління, що тлумачиться палестинцями як визнання за ними права на власну незалежну державу. Крім того, констатувалася необхідність створення сильної палестинської поліції, що в подальшому і послужило як для ФАТХ, так і для ХАМАС юридичним обґрунтуванням легалізації власних збройних загонів.

Ще один ключовий епізод, котрий ускладнює загальну картину американської політики на Близькому Сході, – Ісламська революція 1979 року в Ірані, яка призвела до появи нового антагоніста щодо США. Раніше, у 1951 році, Меджліс Ірану призначив Мохаммеда Моссадика новим прем'єр-міністром Ірану, який незабаром після цього націоналізував нафтову промисловість, що належала Великій Британії. Остання ініціювала нафтове ембарго проти Ірану, і шах Мохаммед Реза Пехлеві побоювався, що це призведе Іран до економічного краху. Внаслідок конфлікту з Моссадиком шах втік з Ірану, але повернувся, коли зусиллями спецслужб Великої Британії та США було здійснено державний переворот проти Моссадика в серпні 1953 року. Після повернення до влади шаха Іран (у період з 1953 по 1978 рр.) у геополітичному плані міцно долучився до Сполучених Штатів. Під час президентського терміну Джона Кеннеді (1961–1963) США розглядали Іран як найважливішого союзника в регіоні, оскільки сприймали його як рідкісне джерело стабільності на Близькому Сході, до того ж дружнє до Ізраїлю [8]. Але всередині іранського суспільства зростало невдоволення політикою шаха та

економічною ситуацією в країні. Опозицію представляло консервативне шіїтське духовенство, яке очолював Рухолла Хомейні і яке спиралося на найбільш бідну частину населення релігійних ісламських громад, а також частково на інтелігенцію, яка виступала за «ісламський соціалізм».

Аятола Хомейні засуджував прозахідну зовнішню та внутрішню політику шаха, а також його репресії щодо тих, хто був невдоволений інфляцією та масовою бідністю. Окрім того, за часів шаха робилася ставка на перський націоналізм, що викликало закономірне невдоволення серед численних етнічних меншин в Ірані. У 1977 році під тиском адміністрації президента США Джиммі Картера шах послабив репресії проти критиків режиму і звільнив декілька сотень політичних в'язнів. Після цього в Ірані почали на легальній або напівлегальній основі з'являтися групи політичної опозиції: конституціоналісти, марксисты та ісламісти. В результаті Ісламської революції (що відбувалася з січня 1978 року по лютий 1979 року) до влади в Ірані прийшли ісламісти на чолі з аятолою Хомейні, і ставлення Ірану до США змінилося «на 180 градусів» [9].

Одним із зовнішньополітичних наслідків зникнення Шаханшахського Ірану та виникнення на його місці Ісламської Республіки стала ірано-іракська війна 1980–1988 рр. Іранський духовний лідер Рухолла Хомейні декларував прагнення експортувати фундаменталістську ідеологію в інші країни, що сприймалося як загроза для сусідніх режимів. До того ж, Саддам Хусейн прагнув посилити регіональне лідерство Іраку та скористатися ослабленням Ірану після революції. Чималу роль тут відіграв і конфесійний фактор. США, інші країни Заходу та арабські монархії (у різній мірі) підтримували Ірак. СРСР також надавав Іраку допомогу у війні проти Ірану. Підсумком цієї восьмирічної «окопної» війни стали грандіозні втрати обох сторін без будь-якого переможного результату для обох країн. Для США підсумками цієї війни можна вважати: стримування Ірану як потенційного революційного ісламістського центру; зміцнення зв'язків США із арабськими монархіями Перської затоки та підтримка інтересів американських видобувних компаній; зростання американської військової та інвестиційної присутності в регіоні. Загалом тут можна говорити про формування геополітичної практики «балансування через підтримку».

Паралельно з ірано-іракською війною (1980–1988) триває афганська війна (1979–1989). У відповідь на введення радянських військ до Афганістану, 23 січня 1980 року президент США Джиммі Картер проголошує зовнішньополітичну програму, яка згодом стала відомою як «доктрина Картера» [10]. Основний зміст її зводиться до наступного: спроби будь-яких зовнішніх сил (малися на увазі радянські) отримати контроль над регіоном Перської затоки розглядатимуться як посягання на життєво важливі інтереси Сполучених Штатів Америки, і такий напад буде відбитий будь-якими необхідними засобами, у тому числі військовою силою.

Інший епізод, Війна в Перській затоці 1991 року, супроводжувалася демонстрацією глобального лідерства США. Мабуть, це був пік американського геополітичного впливу в сучасному світі, коли США користувалися беззаперечною підтримкою з боку більшості членів ООН. Причинами війни в Затоці 1991 року можна вважати низку факторів: економічну кризу Іраку після затяжної ірано-іракської війни, високий зовнішній борг і нездатність іракського режиму ефективно відновити економіку; прагнення Саддама Хусейна посилити регіональний вплив і отримати контроль над нафтовими ресурсами Кувейту. Приводом до нападу Іраку на Кувейт стали звинувачення на адресу Кувейту в надмірному видобутку нафти (і зниженні цін), а також у незаконному видобутку на прикордонних родовищах.

У відповідь на окупацію Кувейту Іраком у серпні 1990 р. під керівництвом США було сформовано міжнародну коаліцію (понад 30 країн, зокрема країни НАТО, Саудівська Аравія, Єгипет та інші арабські держави) із мандатом ООН. Військова поразка Іраку та виведення військ з Кувейту все ж не призвели тоді до швидкого падіння режиму Саддама Хусейна, але сильно підірвали його авторитет усередині країни. Введення жорстких міжнародних санкцій і встановлення безпольотних зон над Іраком, економічна та політична ізоляція мали довгостроковий негативний вплив на цю країну, поступово ведучи її до подій 2003 року [11].

Для США та світу ця війна стала переконливим доказом американської військової та технологічної переваги. На цьому етапі можна говорити про беззаперечне зміцнення статусу США як глобального лідера в постбіполярній системі. Відбулося очевидне розширення військової присутності США в регіоні, а також зміцнення системи міжнародних коаліцій під егідою ООН. Домінування США в такому вигляді тривало до початку 2000-х років і почало піддаватися сумнівам лише після вторгнення в Ірак у 2003 році. Разом з тим, закріплення довгострокової військової присутності США в Перській затоці супроводжувалося зростанням антиізраїльських і антиамериканських настроїв у ряді країн арабського світу, що прискорило формування передумов для подальших руйнівних конфліктів.

Дипломатична роль США у намаганні врегулювати палестинсько-ізраїльський конфлікт знайшла своє втілення в Угодах в Осло 1993 року. Угоди в Осло [12] стали історичним проливом, вперше заклали інституційну основу ізраїльсько-палестинського врегулювання. Однак їхній частковий і незавершений характер призвів до того, що вони не змогли забезпечити стійкий мир, перетворившись скоріше на проміжний етап, ніж на остаточне вирішення конфлікту. Проте це було перше взаємне визнання між Палестиною та Ізраїлем. Спостерігалось тимчасове зниження рівня прямої конфронтації та переоцінка ролі США як ключового посередника. Однак залишалися невирішеними принципові питання: статус Єрусалима, кордони, біженці, ізраїльські поселення. Зростання недовіри між сторонами зберігалось, водночас відбувалося посилення радикальних груп, які виступали проти угод. Все це в сукупності призвело до зриву мирного ізраїльсько-палестинського процесу в наступні роки, незважаючи на миротворчі зусилля США.

Теракти у США 11 вересня 2001 року стали передумовою для переходу до стратегії «глобальної боротьби із тероризмом». Після терактів 11 вересня вперше в історії було застосовано 5-ту статтю Договору про НАТО. Першою операцією в рамках «Війни проти тероризму» стала операція «Незламна свобода» проти Аль-Каїди й Талібану в Афганістані. Також безпосередньо після терактів у США спланували війну в Іраку 2003 року [13]. І ось це вторгнення було вже помилкою, та спричинило фатальні наслідки для світу.

Військова присутність США в Афганістані тривала цілих 20 років (2001–2021) і має вкрай неоднозначні наслідки для міжнародного авторитету США. Якщо дещо узагальнити результати цієї 20-річної військової кампанії, то для США початковий військовий успіх і демонстрація глобальної сили зрештою змінилися необхідністю тривалої стабілізаційної присутності та значних фінансових витрат, без особливого позитивного результату. А вже усього через декілька тижнів після виведення з Афганістану військового контингенту НАТО і до сьогоднішнього дня Талібан контролює фактично всю територію країни. Із серпня 2021 року таліби проголосили «відновлення Ісламського Емірату Афганістан» [14]. Це свідчить не тільки про неспроможність афганських поміркованих сил (із опорою на армію) протистояти ісламістам, але й про відвертий неуспіх 20-річної американської присутності в Афганістані у справі формування стабільних та дієвих соціальних інститутів (і цей адміністративний вакуум заповнюють радикали).

Вторгнення в Ірак у березні 2003 року стало початком тривалої дестабілізації регіону. Сама ця війна виявилася затяжною і тривала понад 8 років (до грудня 2011 року). З моменту виведення американських військ вибухнула Громадянська війна в Іраку (2011–2017) із ще гіршими наслідками як для Іраку, так і для всього близькосхідного регіону. Спочатку, однак, іракська кампанія з усунення від влади Саддама Хусейна виглядала як успіх США: у березні 2003 року (незважаючи на несхвалення з боку лідерів ряду впливових європейських держав) США, Велика Британія та низка союзних сил провели операцію «Іракська свобода» – масовані авіаудари, швидкий наступ коаліційних військ і падіння режиму в Багдаді вже у квітні 2003 р. Однак надалі, у міру того як ця війна затягувалася з 2003 по 2011 роки, спостерігалися всі типові ознаки переходу до затяжного конфлікту: партизанська війна, міжкланові та міжконфесійні зіткнення (головним чином, між сунітами та шиїтами) в Іраку, і загальне зростання терористичної активності.

Повалення режиму Саддама Хусейна супроводжувалося одночасним руйнуванням державних інститутів і призвело до вакууму влади, який досить швидко заповнили ісламські радикальні угруповання. Прямим наслідком вторгнення в Ірак стала громадянська війна 2011–2017 років, під час якої терористична організація ІДІЛ намагалася поширити свою владу на Ірак, Сирію та сусідні держави. Такий розвиток подій змусив адміністрацію президента Барака Обами повернути американську військову присутність в Ірак у 2014 році, з огляду на наступ бойовиків ІДІЛ на найважливіші міста (Фаллуджа, Мосул, Ербіль) та райони, контрольовані тодішнім законним урядом Іраку. Формально громадянська війна в Іраку завершилася у 2017 році перемогою урядових сил і звільненням всієї території Іраку від ІДІЛ (на практиці ж його бойовики просто занурилися в підпілля).

В цілому ж тут можна констатувати, що вторгнення в Ірак 2003 року (також відоме як Друга війна в Перській затоці) стало прикладом *парадоксу інтервенціонізму*: військовий успіх США не привів до стійкого політичного результату, а навпаки – став каталізатором довгострокової нестабільності, ескалації насильства на Близькому Сході та в Північній Африці, а також зростання антиамериканських настроїв у світі.

Руйнація існуючих політичних порядків на Близькому Сході та в Північній Африці, відома як «Арабська весна» (2010–2012), також відбувалася не без участі США і спричинила ланцюгову реакцію з непередбачуваними наслідками для різних країн, особливо фатальними для Лівії та Сирії. Серія антиурядових протестів, повстань і збройних заколотів, що охопили більшу частину регіону (близько 20 мусульманських країн) із осені 2010 року, призвела до зміни урядів у Тунісі, Єгипті та Ємені, і що набагато гірше – до громадянської війни та розпаду державності в Лівії (яка й донині переживає хаос, насильство і дезінтеграцію), і до громадянської війни у Сирії, з величезною кількістю лівійських та сирійських біженців. За образним висловом деяких політологів, «Арабська весна» закономірно змінилася на «Арабську зиму» [15], яка характеризувалася явною девестернізацією, зростанням нестабільності, релігійного екстремізму (апофеозом цього стала зухвала спроба ІДІЛ створити «всесвітній халіфат» у 2014 році на тлі військових невдач урядових сил Іраку), посиленням авторитаризму, сепаратизму, локальних збройних конфліктів та збільшенням кількості біженців з регіону (що спровокувало міграційну кризу в Європі вже у 2015 році, та зростання євроскептицизму і правого популізму у Франції, Німеччині та багатьох інших країнах ЄС).

«Арабська весна» продемонструвала структурну кризу регіональних політичних систем та *обмежену ефективність американського втручання*, що принципово відрізняло тут роль США порівняно із Першою війною в Перській затоці 1991 року (відновлення суверенітету Кувейту та стримування іракського експансіонізму). Тут було навпаки: замість умиротворення та демократизації інтервенціонізм у багатьох випадках призвів до фрагментації та деструкції державності на Близькому Сході та в Північній Африці.

Далі в нашому політико-філософському аналізі ми наближаємося до проблеми ядерної програми Ірану та різних етапів політики США щодо Ісламської Республіки Іран. З 2015 року між Іраном і групою «п'ять плюс один» (постійні члени Ради Безпеки ООН і Німеччина) діяв Спільний всеосяжний план дій (JCPOA) – міжнародна угода, спрямована на обмеження іранської ядерної програми в обмін на зняття міжнародних санкцій. Угода ця стала ключовим елементом глобальної системи нерозповсюдження ядерної зброї. Тодішня «ядерна згода» почала реалізовуватися з січня 2016 року, після підтвердження МАГАТЕ виконання умов Іраном. Але вже під час свого першого президентського терміну, у 2018 році, Дональд Трамп оголосив про вихід США із JCPOA та відновлення санкцій, що викликало відповідні кроки Ірану щодо поступового порушення обмежень. Мотивація Дональда Трампа залишається до кінця неясною (можливо, Ізраїль і Саудівська Аравія, як ключові союзники США в регіоні, підштовхували Трампа до цього кроку, тоді як ЄС був категорично проти), але сам він характеризував угоду 2015 року як «недостатньо жорстку» і називав тодішню «ядерну угоду» невігідною для американських інтересів. Це супроводжувалося звинуваченнями (небезпідставними) на адресу Ірану у продовженні розробки різних ракетних програм та дестабілізуючій

регіональній політиці (підтримка Іраном антиізраїльських сил, таких як Хезболла, ХАМАС, хусити, а також підтримка уряду Башара Асада в Сирії, що в цілому відповідало дійсності).

Наслідком виходу США з JCPOA у 2018 році стало відновлення та розширення економічних санкцій проти Ірану, політика «максимального тиску»: нові обмеження на експорт нафти, більш масштабні фінансові санкції. Іран поступово почав відходити від своїх зобов'язань за угодою, щодо відмови від виробництва збагаченого урану. Зниження рівня дотримання ядерних обмежень в Ірані поєднувалося із загостренням економічної кризи через нові санкції, та зміцненням антиамериканської позиції всередині країни. Односторонній вихід США з JCPOA спровокував також нове ускладнення відносин із союзниками (зокрема, із ЄС, думка якого була вкотре проігнорована). У результаті відбувся *підрив довіри до США* як до учасника міжнародних угод, ослаблення режиму нерозповсюдження ядерної зброї у світі, та посилення ролі на Близькому Сході інших держав (Китаю і РФ) як альтернативних партнерів для Ірану (особливо з огляду на введення в експлуатацію у 2011 році компанією «Росатом» Бушерської АЕС, будівництво якої було розпочато у 1975 році концерном Kraftwerk Union, підрозділом Siemens, ще за часів шахського Ірану).

Для об'єктивності слід зазначити, що перший президентський термін Дональда Трампа (2017–2021) мав і позитивні дипломатичні напрацювання. Так, у 2020–2021 рр. за посередництва США було підписано «Авраамові угоди» (мирні договори) між Ізраїлем та деякими арабськими країнами (ОАЕ, Бахрейн, Марокко), які вперше офіційно визнали державу Ізраїль і давали великі надії на запуск процесу нормалізації арабо-ізраїльських відносин.

Виведення американських військ з Афганістану (розпочате в лютому 2020 року за адміністрації президента Трампа і завершене в серпні 2021 року вже за адміністрації президента Байдена) на той момент виглядало як символічний кінець епохи масштабних інтервенцій США. Тепер, із 2026 року, ми бачимо, що це був лише тимчасовий епізод американської геополітики, який протривав недовго.

Примітним є і те, що «Угода про досягнення миру в Афганістані», підписана в Досі 29 лютого 2020 року між США та афганським рухом «Талібан» (зокрема про виведення американських військ та сил їхніх союзників по НАТО до осені 2021 року), була укладена фактично за спиною законного на той момент уряду Афганістану (на чолі з президентом Ашрафом Гані). Таке поспішне виведення контингентів НАТО та швидке падіння поміркованого афганського уряду (вже в серпні 2021 року) під натиском талібів виявилось серйозним викликом для незміцненого громадянського суспільства Афганістану і супроводжувалося масовими репресіями проти тих афганців, хто залишився в країні, будучи прихильниками як США, так і світського Афганістану. Чимало лояльних до США західних сил у світі розцінили подібні дії американців як зрадницькі.

До однієї з найзначніших ескалацій на Близькому Сході за останні декілька років призвело вторгнення терористичного угруповання ХАМАС до Ізраїлю 7 жовтня 2023 року. Ключовий союзник Ізраїлю, США, продемонстрували безумовну підтримку: розгортання воєнно-морських сил США у Східному Середземномор'ї, термінову військову та розвідувальну допомогу. Водночас адміністрація президента Джозефа Байдена намагалася балансувати між беззастережною політичною підтримкою Ізраїлю та гуманітарними аспектами (допомогою цивільному населенню Гази, яке страждає від того, що бойовики намагаються використовувати його як щит під час ізраїльських ударів по Газі), і прагнула запобігти ще більшій ескалації. Але майже всі арабські країни-союзники США, у тому числі порівняно нейтральний Оман, назвали причиною нападу «ізраїльську окупацію палестинських територій» (тож частково цілі ХАМАС щодо зриву діалогу були досягнуті). Загалом же цей напад і відповідна реакція Армії оборони Ізраїлю показали очевидну обмеженість політики США щодо «зменшення залученості» в регіоні, підтвердивши необхідність збереження військової присутності як інструменту стримування та безпеки.

Червень 2025 року ознаменувався ізраїльсько-американською атакою на Іран, яка тепер відома як «Дванадцятиденна війна». Ізраїль розпочав свої атаки проти Ірану з 13 червня

2025 року, протягом цього конфлікту завдавши ударів по близько 1000 цілям в Ірані, включаючи й ядерні об'єкти. 22 червня 2025 року до атак офіційно приєдналися США, виступивши на боці Ізраїлю та завдавши серію ракетно-бомбових ударів по іранських об'єктах ядерної програми. Серед них – завод зі збагачення урану Фордо, ядерний об'єкт у Нетензі, та Ісфаханський центр ядерних технологій і досліджень. За підсумками цієї війни інфраструктура військово-промислового комплексу Ірану зазнала серйозних збитків. Після цього Іран відмовився від співпраці з МАГАТЕ, що поставило під сумнів ефективність міжнародного контролю над його ядерною діяльністю. За оцінками американської розвідки, ці удари не змогли знищити іранську ядерну програму, а лише сповільнили її.

Найбільш виразним свідомством повернення США до попередньої практики *американсько-го інтервенціонізму* можна вважати нинішню американо-ізраїльську війну проти Ірану, розпочату 28 лютого 2026 року (без консультацій США зі своїми союзниками по НАТО, та без мандату Ради Безпеки ООН). Офіційним приводом для нанесення масованого «превентивного удару» по Ірану було названо провал дипломатичних переговорів у Женеві щодо ядерної угоди. США заявили про «неминучу загрозу» та необхідність знищення ядерної інфраструктури Ірану. Втім *те, у якій формі* усе це було зроблене, сигналізує про відверту неповагу нинішньої адміністрації США до своїх партнерів по НАТО, ігнорування інтересів Євросоюзу та монархій Перської затоки (союзників США в регіоні), й зневагу до принципів міжнародного права. Додаткові проблеми подібні кроки США створюють і для України, призводячи до дифузії зусиль наших західних партнерів у підтримці нашої обороноздатності, відтягування ресурсів та відволікання уваги на війну в Ірані. Не кажучи вже про той очевидний факт, що блокування Ормузької протоки та раптовий дефіцит нафти і газу в світі автоматично підтримує військовий бюджет РФ у їхній війні на винищення України.

Через вже більш як місяць масштабних бойових дій у Перській затоці Іран демонструє явну вразливість американських союзників на Близькому Сході та прагне підірвати *авторитет США як гаранта безпеки* в регіоні. Незважаючи на абсолютну військово-технологічну перевагу США та величезні людські, інфраструктурні й економічні втрати Ірану, немає явних підстав очікувати завершення цієї війни беззаперечною перемогою американо-ізраїльської коаліції (маючи на увазі, що всі поставлені ними цілі будуть досягнуті). Тегеран зробив очевидну ставку на виснаження супротивників через руйнівні ракетно-дронові удари, зокрема по цивільній інфраструктурі «невоюючих» арабських країн-союзників США в регіоні, через атаки іранських проксі-сил по Ізраїлю, а також закриття судноплавства в Перській затоці та перешкоджання авіасполученню в регіоні. І усе це в комплексі змушує арабські країни, лояльні до США, дивитися на Америку тепер як на непередбачуваного і недостатньо надійного союзника.

Висновки. Аналіз більш ніж півстолітнього історичного періоду дозволяє оцінити характер трансформації американської політики на Близькому Сході як складного та багаторівневого процесу, в рамках якого змінювалися як стратегічні пріоритети, так і інструменти їх реалізації. Ця еволюція має не лінійний, а хвилеподібний характер, відображаючи і проактивну політику, і адаптацію США до змін міжнародної системи, регіональної конфігурації сил та критичності відповідних викликів.

Коротко підсумовуючи, можна констатувати, що еволюція американської політики в *інструментальному* аспекті ґрунтувалася на поєднанні військово-політичних (війни, військові операції та інтервенції, постійні бази, тимчасові військові контингенти), економічних (торговельних, тарифних, санкційних, інвестиційних), та дипломатичних (миротворчих, інтервенціоністських, посередницьких, коаліційних) практик, з домінуванням окремих із них на різних етапах. Водночас, у *змістовному* аспекті можна говорити про істотну зміну американських пріоритетів: геополітичне стримування СРСР (1950–1980-ті рр.) поступово змінюється домінуванням факторів енергетичної безпеки та захисту союзників США (1970–1990-ті рр.); на зміну цьому приходить пріоритет боротьби із тероризмом (у 2000-х рр.) та спроби демократизації країн регіону (2010-ті); здебільшого провал цих спроб зумовлює перехід до політики

балансування між зменшенням залученості та збереженням впливу в найбільш важливих для США країнах (2020-ті рр. – нині).

При цьому важливо зазначити, що нові пріоритети США не витіснили повністю старі, а накладалися на них, формуючи багатопланову структуру американських інтересів на Близькому Сході. Багато геополітичних, економічних і дипломатичних кроків США, зроблених у близькосхідному регіоні за останні два десятиліття, можна охарактеризувати як суперечливі та дуже неоднозначні для збереження авторитету США як домінуючої світової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Viorst M. *Sandcastles: The Arabs in search of the modern world*. Syracuse : Syracuse University Press, 1995. 414 p.
2. Hahn P. L. Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. *Presidential Studies Quarterly*. 2006. Vol. 36, № 1. P. 38–47.
3. Segev T. 1967: Israel, the war, and the year that transformed the Middle East. New York : Metropolitan Books, 2007. 688 p.
4. Morris B. *Righteous victims: A history of the Zionist-Arab conflict, 1881–2001*. New York : Vintage Books, 2001. 784 p.
5. Barack D. *The Palestine Liberation Organization: Terrorism and Prospects for Peace in the Holy Land*. Santa Barbara : ABC-CLIO, 2011. 225 p.
6. Licklider R. The Power of Oil: The Arab Oil Weapon and the Netherlands, the United Kingdom, Canada, Japan, and the United States. *International Studies Quarterly*. 1988. Vol. 32, Issue 2. P. 205–226. DOI: <https://doi.org/10.2307/2600627>
7. Resolution 242 (1967) / UN Security Council. 1967. 22 November. (S/RES/242). URL: [https://docs.un.org/en/S/RES/242\(1967\)](https://docs.un.org/en/S/RES/242(1967))
8. Ansari A. M. *Modern Iran Since 1921: The Pahlavis and After*. London : Longman, 2003. 242 p.
9. Sick G. *All Fall Down: America's Tragic Encounter with Iran*. New York : Penguin Books, 1985. 450 p.
10. Stork J. The Carter doctrine and US bases in the Middle East. *MERIP Reports*. 1980. № 90. P. 3–14. URL: https://pages.pomona.edu/~vis04747/h124/readings/stork_carter_doctrine.pdf
11. Hiro D. *Desert Shield to Desert Storm: The Second Gulf War*. London : Routledge, 1992. 591 p.
12. Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II). 1995. 28 September. URL: <https://jewishvirtuallibrary.org/interim-agreement-on-the-west-bank-and-the-gaza-strip-oslo-ii>
13. Borger J. Bush decided to remove Saddam 'on day one'. *The Guardian*. 2004. 12 January. URL: <https://web.archive.org/web/20210126095025/https://www.theguardian.com/world/2004/jan/12/usa.books>
14. Taliban declares 'war is over in Afghanistan' as foreign powers exit Kabul. *The Guardian*. 2021. 16 August. URL: <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/16/taliban-declares-war-is-over-in-afghanistan-as-us-led-forces-exit-kabul>
15. Khallaf S. Displacement in the Middle East and North Africa – between the Arab Winter and the Arab Spring. *International Affairs. Working Paper Series*. 2013. 28 August. #17. URL: https://web.archive.org/web/20141018201147/http://www.aub.edu.lb/ifi/international_affairs/Documents/working_paper_series/20130828_IA_WP_AUB_Paper_on_Displacement_in_Arab_Spring.pdf

REFERENCES

1. Viorst, M. (1995). *Sandcastles: The Arabs in search of the modern world*. Syracuse University Press.
2. Hahn, P. L. (2006). Securing the Middle East: The Eisenhower Doctrine of 1957. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 38–47.
3. Segev, T. (2007). *1967: Israel, the war, and the year that transformed the Middle East*. Metropolitan Books.
4. Morris, B. (2001). *Righteous victims: A history of the Zionist-Arab conflict, 1881–2001*. Vintage Books.

5. Baracskey, D. (2011). *The Palestine Liberation Organization: Terrorism and prospects for peace in the Holy Land*. ABC-CLIO.
6. Licklider, R. (1988). The power of oil: The Arab oil weapon and the Netherlands, the United Kingdom, Canada, Japan, and the United States. *International Studies Quarterly*, 32(2), 205–226. <https://doi.org/10.2307/2600627>
7. UN Security Council. (1967, November 22). Resolution 242 (1967) (S/RES/242). Retrieved from [https://docs.un.org/en/S/RES/242\(1967\)](https://docs.un.org/en/S/RES/242(1967))
8. Ansari, A. M. (2003). *Modern Iran since 1921: The Pahlavis and after*. Longman.
9. Sick, G. (1985). *All fall down: America's tragic encounter with Iran*. Penguin Books.
10. Stork, J. (1980). The Carter doctrine and US bases in the Middle East. *MERIP Reports*, (90), 3–14. Retrieved from https://pages.pomona.edu/~vis04747/h124/readings/stork_carter_doctrine.pdf
11. Hiro, D. (1992). *Desert Shield to Desert Storm: The second Gulf War*. Routledge.
12. Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip (Oslo II). (1995, September 28). Retrieved from <https://jewishvirtuallibrary.org/interim-agreement-on-the-west-bank-and-the-gaza-strip-oslo-ii>
13. Borger, J. (2004, January 12). Bush decided to remove Saddam 'on day one'. *The Guardian*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20210126095025/https://www.theguardian.com/world/2004/jan/12/usa.books>
14. Taliban declares 'war is over in Afghanistan' as foreign powers exit Kabul. (2021, August 16). *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/world/2021/aug/16/taliban-declares-war-is-over-in-afghanistan-as-us-led-forces-exit-kabul>
15. Khallaf, S. (2013, August 28). Displacement in the Middle East and North Africa – between the Arab Winter and the Arab Spring. *International Affairs. Working Paper Series*, 17. Retrieved from https://web.archive.org/web/20141018201147/http://www.aub.edu.lb/ifi/international_affairs/Documents/working_paper_series/20130828_IA_WP_AUB_Paper_on_Displacement_in_Arab_Spring.pdf

Stovpets Oleksandr Vasylovych

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Social Sciences and Humanities
Odessa National Maritime University
34, Mechikov str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8001-4223

Stovpets Vasyl Grygorovych

Candidate of Philological Sciences, Professor,
Professor at the of National and International Law,
Director of the Center for Educational Services
Odessa National Maritime University
34, Mechikov str., Odesa, Ukraine
orcid.org/0000-0002-2354-2852

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF AMERICAN POLICY IN THE MIDDLE EAST: THE EVOLUTION OF STRATEGIC APPROACHES AND IMPLEMENTATION TOOLS

Relevance of the study. *The importance of studying the evolution of U.S. foreign policy in the Middle East (from the mid-20th century to the present) is determined by the region's continuing high significance in the system of international relations, as well as by the transformation of the global balance of power, and increasing instability amid the growing role of non-state actors and the crisis of traditional regulatory mechanisms. The aim of this study is to identify crucial patterns in the evolution of U.S. strategic priorities in the Middle East and the key factors driving the transformation of American policy in the region. The methodological framework of this study is based on a systemic approach, the dialectical method, the comparative-historical method, and*

the structural-functional approach, which allow us to examine U.S. policy in the Middle East as a dynamic, multi-level system that evolves under the influence of internal and external factors. The results of the study allow us to identify the main stages in the development of this policy: the Cold War period, characterized by a strategy of containment; the post-bipolar stage, marked by the strengthening of U.S. regional dominance; the “war on terror” stage, associated with interventionism and attempts to transform local political regimes; and the contemporary period, distinguished by a transition to a model of selective engagement. Particular attention is paid to the analysis of pivotal events – including regional wars, political crises, and international agreements – that have had a significant impact on shifts in American strategy. It is demonstrated that U.S. policy is nonlinear and adaptive in nature, combining elements of coercive pressure, diplomacy, and economic leverage. The study concludes that the evolution of U.S. policy in the Middle East reflects broader processes of transformation within the international system. At the same time, a consistent pattern emerges: attempts to reduce U.S. involvement in the region are regularly followed by phases of active intervention amid escalating crises, indicating a structural dependence of U.S. strategy on the dynamics of regional instability.

Key words: *United States, Middle East, global and regional interests, security, geopolitical logic.*

Дата першого надходження статті до видання: 17.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 18.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026